

УДК 028.4:2-2

Галина Устюжаніна,

*головний бібліотекар науково-методичного
відділу ОННБ ім. М. Горького*

Юрій Луговцев,

*кандидат філософських наук,
завідувач сектора науково-дослідної роботи
ОННБ ім. М. Горького*

РЕЛІГІЙНА ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧА ЛІТЕРАТУРА В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ: ЧИТАЦЬКІ ЗАПИТИ

Стаття містить матеріали дослідження читацьких запитів на релігійну і релігієзнавчу літературу в десяти бібліотеках України.

Ключові слова: релігійна і релігієзнавча література, бібліотека, користувач.

Сучасна бібліотека переживає значні зміни під впливом суспільних перетворень і технологічних інновацій. У техногенному світі споживання дедалі актуальнішим стає питання гуманізації суспільства, і в цьому процесі значну роль відіграють бібліотеки. Гуманістичний ресурс бібліотеки – це книга, зокрема релігійна література як складова світової та національної культури.

Одеська національна наукова бібліотека імені М. Горького, яка згідно зі своїм статутом є методичним центром для бібліотек України з популяризації літератури з релігії та релігієзнавства, запланувала провести загальнодержавне дослідження «Читацькі запити на релігійну і релігієзнавчу літературу в бібліотеках України». Мета дослідження – вивчення читацького попиту на літературу релігійної і релігієзнавчої тематики та стан його задоволення в публічних бібліотеках України.

Базами дослідження було обрано такі бібліотеки:

Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім.
Д.І. Чижевського;

Луганська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О.М. Горького;
Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова;
Сумська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н.К. Крупської;
Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека;
Центральна бібліотека ЦБС м. Кіровограда;
Центральна бібліотека для дорослих ЦБС м. Луганська;
Центральна бібліотека ім. М.Л. Кропивницького ЦБС для дорослих
м. Миколаєва;
Центральна бібліотека ім. Т.Г. Шевченка ЦБС м. Сум;
Центральна бібліотека ЦБС м. Тернополя.

Вибір вказаних бібліотек має на меті репрезентувати п'ять регіонів України – північ, південь, захід, схід, центр. У кожному регіоні обрано дві бібліотеки – обласна універсальна наукова бібліотека та міська централізована бібліотечна система.

Всього було розповсюджено 1000 анкет, по 100 в кожній з десяти бібліотек, отримано 967. Здійснено аналіз анкет кожної бібліотеки окремо, а також зроблено узагальнений аналіз. Узагальнений аналіз анкет дав такі результати.

В анкетуванні взяли участь 70% жінок і 30% чоловіків з опитаних. За віком респонденти розподілилися таким чином: до 17 років – 2%, 18–35 років – 41%, 36–55 років – 37%, 56–75 років – 20%. За категоріями користувачів більшість становили фахівці – 57%. Окрім них, в анкетуванні взяли участь студенти (21%), науковці (8%), робітники (7%), школярі (4%), пенсіонери (3%). Щодо рівня освіти, то серед респондентів 61% мають вищу, 21% – спеціальну і 18% – середню спеціальну освіту.

Анкета складалася з 13 запитань. Аналіз відповідей на них показав, що для значної частини (45%) з тих, хто звертається до видань з релігійних питань, основними мотивами є бажання розширити свій кругозір та самоосвіта. 34% опитаних мотивують свої запити вірою, світоглядом, бажанням досягнути питання буття і осмислення світу. 25% респондентів спонукала звернутися до такої літератури потреба в освіті. Професійний інтерес мають 8% опитаних.

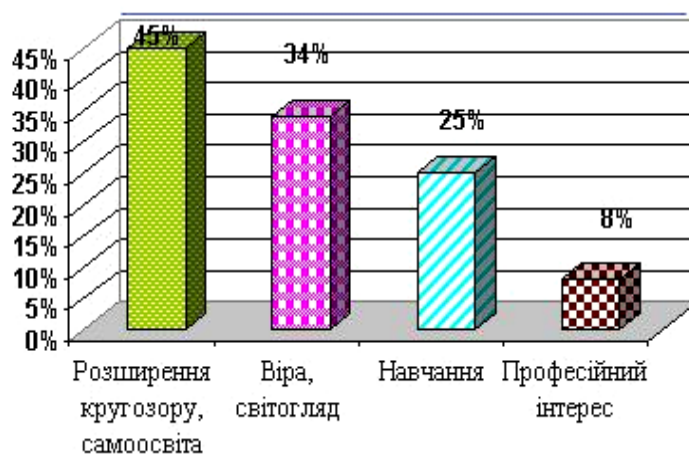

Рис. 1. Розподіл респондентів за мотивами звернення до релігійної та релігієзнавчої літератури, у відсотках

Як виявилось, за типами літератури користувачі бібліотек надають перевагу священним писанням, зокрема Біблії (60%), та науково-популярним виданням (45%). Виявляють інтерес користувачі й до наукової літератури (21%) та періодичних видань (21%). Підручникам у структурі попиту відведено 20%, довідковим виданням – 18%.

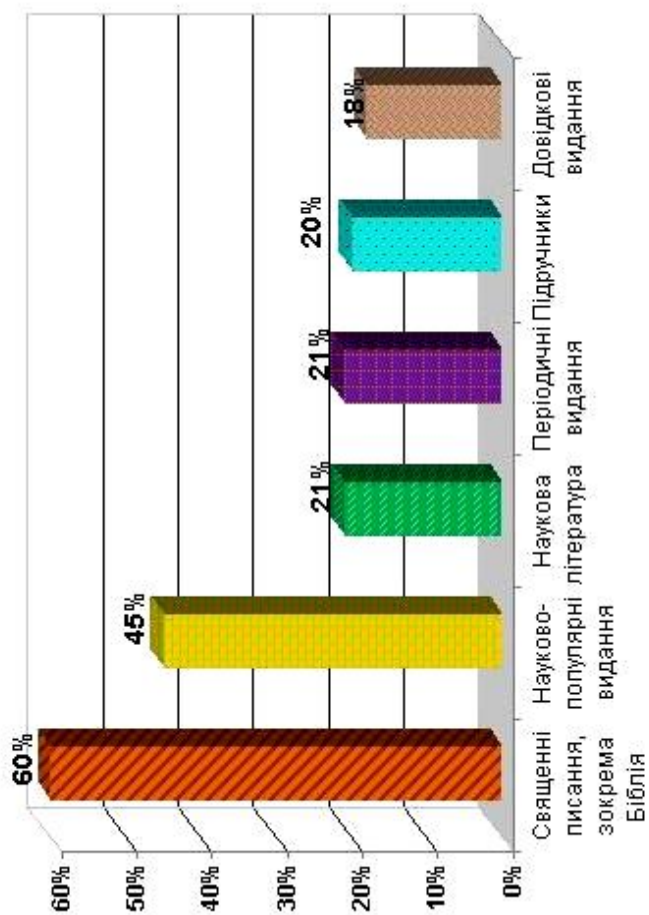

Рис. 2. Розподіл типів літератури за уподобанням респондентів, у відсотках

За тематикою читачі найчастіше запитують літературу з історії релігії (33%), літературу про релігійні свята й обряди (32%), видання із загального релігієзнавства (28%), життя святих (22%), релігійно-філософську літературу (20%).

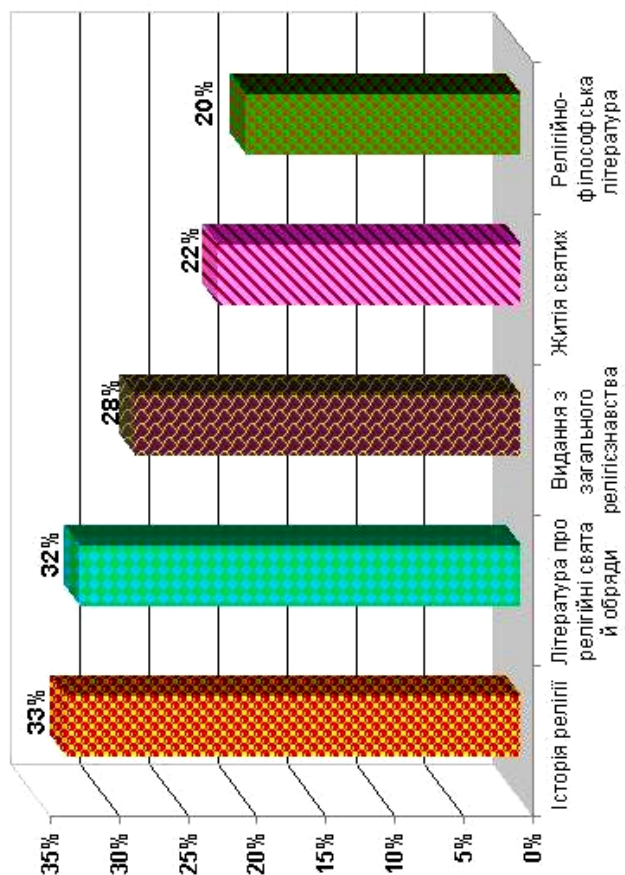

Рис. 3. Розподіл тематики літератури за уподобанням

Фах авторів теж має значення. Найбільшим попитом користуються праці істориків (39%), філософів (30%), релігієзнавців (29%) і богословів (23%). Творами діячів церкви цікавляться лише 9% користувачів.

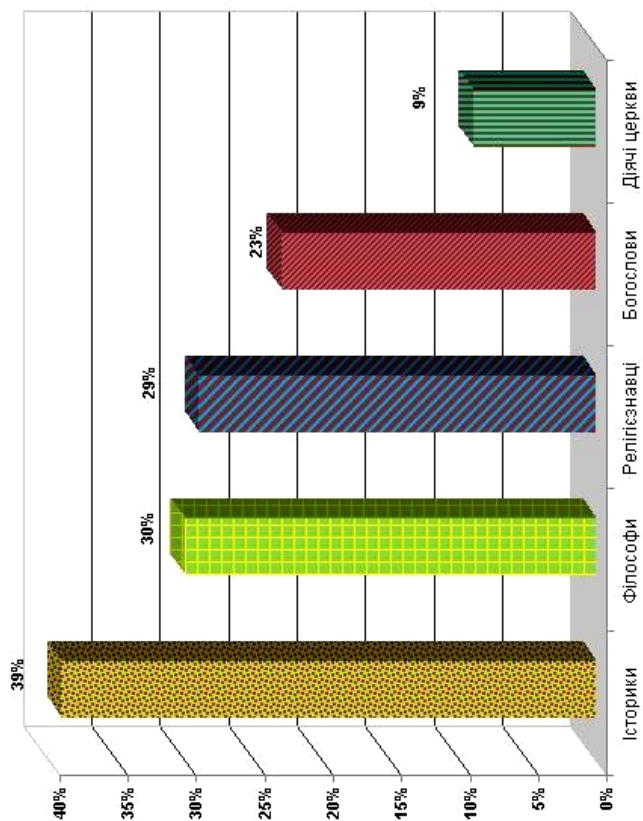

Рис. 4. Розподіл фахівців з питань релігії і релігієзнавства за

Однак користувачі не завжди отримують ту літературу, яка їх цікавить. Згідно з анкетними даними це: *життя святих, праці святих отців церкви, проповіді, молитвослови; видання, що висвітлюють результати наукових досліджень з питань релігії і релігієзнавства, література з історії релігії, релігійно-філософська література; література про взаємовідносини релігії і мистецтва, релігії і науки.*

Відповідаючи на запитання «*Яка з прочитаних Вами книг з питань релігії і релігієзнавства Вам запам'яталася?*», респонденти відзначили в цілому 302 видання. З тих, що запам'яталися, були названі священні писання, твори відомих сучасних релігієзнавців, праці святих отців церкви. Це і «Творения» святителя Василя Великого і преподобного Єфрема Сиріна, «Точное изложение православной веры» преподобного Іоанна Дамаскіна, 5-томник «Сочинений»

старця Паїсія Святогорця та багато інших. Прикро, що 27% респондентів не змогли отримати в бібліотеках саме цих творів.

Респонденти також відзначили періодичні видання даної тематики, що становлять для них інтерес. Серед цих видань 67% – українські, решта – російські. Близько 70% припадає на православну періодику. Найбільш запитувані періодичні видання – «Наука и религия» (202 анкети), «Отрок» (40 анкет), «Спасите наши души» (31 анкета), «Православная беседа» (27 анкет), «Релігійна панорама» (27 анкет), «Мгарский колокол» (19 анкет), «Наука. Релігія. Суспільство» (18 анкет), «Людина і світ» (14 анкет).

Респонденти радять доукомплектувати бібліотечні фонди такою літературою: видання богословів кінця XVIII століття, праці з історії релігії, праці святих Василія Великого, Іоанна Златоустого, Григорія Богослова, отця Олександра Ткачова, архімандрита Тихона (Шевкунова), блаженного Феофілакта Болгарського, святих Луки (Войно-Ясенецького), отця Олександра Меня, святого Іоанна Кронштадтського. Називаються також конкретні твори: «Жизнь после смерти» Р. Моуді, «Любовь – путь к победе» Дж. Майєра, «Пути русского богословия» отця Георгія Флоровського, «Українські чудотворні ікони» Д. Степовика, «Православная энциклопедия», «Нові релігійні течії та організації в Україні» Л. Филиповича, «Історія релігії в Україні» у 10 томах, а також книги про православну кулінарію.

Дослідження показало, що 62% опитаних використовують інтернет-ресурси для роботи з релігійною і релігієзнавчою літературою. З них лише 50% повністю задоволені матеріалами Інтернету.

Отримані дані дослідження дозволили скласти узагальнений середньостатистичний портрет читача релігійної і релігієзнавчої літератури. Це жінка віком від 17 до 35 років, з вищою освітою, фахівець. Для неї основним мотивом звернення до релігійної і релігієзнавчої літератури є самоосвіта й бажання розширити свій кругозір. Її цікавлять переважно такі типи релігійної і релігієзнавчої літератури, як священні писання, зокрема Біблія, науково-популярні видання. В бібліотеці вона запитує здебільшого літературу з історії

релігії, книги про релігійні свята, обряди, видання із загального релігієзнавства, життя святих. Її цікавлять праці істориків, філософів з релігієзнавців. У відповідь на запитання «Яка з прочитаних Вами книг з питань релігії і релігієзнавства Вам запам'яталася?» вона пригадала твори відомих сучасних релігієзнавців, праці святих отців церкви, зокрема «Творения» святителя Василя Великого і преподобного Єфрема Сиріна, «Точное изложение православной веры» преподобного Іоанна Дамаскіна, 5-томник «Сочинений» старця Паїсія Святогорця та багато інших видань. Серед періодичних видань її цікавлять журнали «Наука и религия», «Отрок», «Фома», проте не всі їх вона змогла отримати в бібліотеці.

Варто відзначити, що наша читачка звертається не тільки до бібліотеки в пошуку релігійних і релігієзнавчих матеріалів. Вона також активно використовує ресурси Інтернету, які лише частково задовольняють її інформаційні потреби. Отже, бібліотека залишається для неї важливим, а інколи і єдиним джерелом отримання знань з питань релігії і релігієзнавства.

Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що релігійна і релігієзнавча література має свого читача. Вона користується попитом здебільшого людей освічених, молодих, які мають активну життєву позицію. Наявні фонди бібліотек не повною мірою задовольняють потреби читачів. Цьому є причини: «зараз ситуація в комплектуванні бібліотечних фондів характеризується недостатнім, нестабільним, непрогнозованим фінансуванням»¹, – на жаль, ці слова, сказані в 2006 р., і нині не втратили актуальності.

Обмеженість у фінансуванні диктує необхідність вибіркового підходу до формування фонду і, зокрема, релігійною і релігієзнавчою літературою. Знання читацьких запитів та стану їх задоволення допоможе у цій справі.

Для прийняття рішень у процесі комплектування бібліотеки релігійною і релігієзнавчою літературою слід брати до уваги як узагальнені дані дослідження,

¹ Філатова А.В. Комплектування: досвід минулого і проблеми сучасності / А.В. Філатова // Короленківські читання-2006 : матеріали наук.-практ. конф. Х., 6 жовт. 2006 р. ; Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 104.

які відображають загальні тенденції, так і дані по окремих бібліотеках,² щоб скорегувати висновки, враховуючи стан власного фонду і потреби читачів, мешканців даного регіону.

Узагальнений портрет читача релігійної літератури, складений на основі дослідження, дає підстави звертатися до нього як до експерта в галузі релігієзнавства.

Бібліотека повинна формувати нові відносини з читачем, залучати його як експерта до раціонального продуманого комплектування, організовувати інтерактивне спілкування в соціальних мережах, залучати його до створення нових знань, використовуючи електронний простір.

Постійна самоосвіта, знання ресурсів Інтернету, в даному випадку з питань релігії і релігієзнавства, – неодмінна вимога до сучасного бібліотекаря, так само як уміння читати і писати.

Список використаної літератури

1. Васильев И.Г. Социологические исследования в библиотеках : практ. пособие / И.Г. Васильев, М.Е. Илле, Д.К. Равинский. – СПб. : Профессия, 2002. – 176 с.
2. Закон України про бібліотеки і бібліотечну справу. Ст. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>, вільний.
3. Закон України про інформацію. Ст. 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>, вільний.
4. Закон України про свободу совісті та релігійні організації. Ст. 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>, вільний.

² Читацькі запити на релігійну і релігієзнавчу літературу в бібліотеках України [Електронний ресурс] / авт.-упоряд. : Г.В. Устюжаніна, Ю.М. Луговцев ; ред. М.Л. Десенко ; Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького. – О., 2014. – С. 10-11.; http://www.odnb.odessa.ua/doc_file/DKB/zapyty.pdf

5. Звіт Державного департаменту у справах національностей та релігій про мережу церков і релігійних організацій, станом на 1 січня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/resourses/statistics/ukr2013/51768/>, вільний.
6. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Л.М. Моїсєєв, О.М. Яцій; ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – О. : Вид-во ПНЦ АПН України, 2001. – 218 с.
7. Крейденко В.С. Библиотечные исследования: научные основы / В.С. Крейденко. – М. : Книга, 1983. – 143 с.
8. Лобузін К.В. Бібліотека 3.0: знання, сховища даних та експерти / К.В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 1. – С. 26-35.
9. Луньова І.Є. Соціологічні дослідження в бібліотеках (методика організації і проведення) / І.Є. Луньова; ДОУНБ. – Дніпропетровськ, 2002. – 97 с.
10. Устюжаніна Г.В. Методичне забезпечення релігієзнавчого просвітництва в бібліотеках України : з досвіду роботи ОДНБ ім. М. Горького / Г.В. Устюжаніна // Українське бібліотекознавство в історичному вимірі : до 140-річчя від дня народж. Л.Б. Хавкіної : (за матеріалами Міжнар. наук. читань з нагоди 105-ї річниці від. бібліотекознавства) / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка» ; [укл. О.П. Куніч]. – Х., 2012. – С. 99-106.
11. Філатова А.В. Комплектування: досвід минулого і проблеми сучасності / А.В. Філатова // Короленківські читання-2006 : матеріали наук.-практ. конф. Х., 6 жовт. 2006 р.; Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 98-104.
12. Християнство в Україні : методико-бібліографічні матеріали на допомогу бібліотекареві / авт.-упоряд. Г.В. Устюжаніна; наук. ред. П.К. Лобазов; ред. М.Л. Десенко; ОДНБ ім. М. Горького. – О., 2004. – 73 с.
13. Читацькі запити на релігійну і релігієзнавчу літературу в бібліотеках України [Електронний ресурс] / авт.-упоряд. : Г.В. Устюжаніна,

Ю.М. Луговцев ; ред. М.Л. Десенко ; Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького. –
О., 2014. – 72 с.; http://www.odnb.odessa.ua/doc_file/DKB/zapyty.pdf

В статье содержатся материалы исследования читательских запросов на религиозную и религиоведческую литературу в десяти библиотеках Украины.

The article contains the research materials of readers' requests for religious and theological literature in ten libraries of Ukraine.